

goden, dat het marktmechanisme ('de vloek van het goud') alles herleidt tot zijn geldwaarde. Alle andere waarden gaan verloren, zelfs zijn nieuwe kunst is gedoemd consumptiegoed te worden. De *Ring* is een laatste offer aan de beschaving, het *Festspielhaus* mag samen met de goden en het lijk van Siegfried in de vlammen opgaan. Daarna is er alleen nog de verveling, alles is gelijk, er zijn geen grote gebeurtenissen meer, geen helden, God is dood, alleen het volk blijft over als massa, knetterend vuur en kabbelend water, implosie van de communicatie, "Ein Schluss-Chor oder dergleichen hätte da nichts zu sagen".

Ofwel betekent het einde van de *Ring* - met een groteske tour-de-force - 'verlossing' in positieve zin. Siegfried en het *Festspielhaus* zijn de laatste offers voor de bewustwording van de mensheid (het publiek). Deze wordt verlost uit haar historische determinatie omdat de *Ring* op metaforische wijze de geschiedenis van de westerse beschaving duidelijk maakt. Daarna heeft deze mensheid geen goden of helden of *Festspielhaus* meer nodig, want zij is geheel *für-sich* geworden. "Noch Gut, noch Gold, noch göttliche Pracht, nicht Haus, nicht Hof, noch herrischer Prunk: nicht trüber Verträge trügender Bund, nicht heuchelnder Sitte hartes Gesetz: selig in Lust und Leid lässt - die Liebe nur sein -." (fragment dat Wagner geschrappt heeft uit de epiloog van Brunhilde omdat het niet dubbelzinnig genoeg was.) Dit is het einde van de *Ring*: Hegel (Feuerbach en Bakoenin) en Schopenhauer (en Nietzsche) verenigd in één contrapunt. Maar Wagner heeft het *Festspielhaus* niet afgebroken en de *Ring* kan nog altijd opgevoerd worden.

Wagner contra televisie

Er zijn maar weinig mensen die nog geloven in de utopische visie van de *Ring*. De andere interpretatie, dat de dictatuur van het geld alles reduceert tot zijn marktwaarde, is in onze Nieuwe Wereldorde actueler.

Nochtans is het vandaag zeer moeilijk om een consequente opvoering van de *Ring* te brengen in theater, omdat men niet kan nalaten deze opvoering nog altijd als een bijzondere gebeurtenis te presenteren. En dat is het ook, want het kost kolossaal veel geld. Maar het zou van slechte smaak getuigen om hier de suggestie mee te verbinden dat

Rijngoud (1986)
(Koen en Frank
Theys)